

Maria Linnea Forsman

Informationsbeteende i anslutning till skönlitteratur

Maria Linnea Forsman: Informationsbeteende i anslutning till skönlitteratur [Information behavior concerning fiction]. *Informaatiotutkimus* 29(4), 2010.

The fictive material is highly important in public libraries. Readers' information behavior concerning fiction needs to be studied so the library service regarding fiction can be developed in the right direction. This article is based on a master's thesis about information behavior in the context of fiction. The topic was studied through an overview of theories and earlier research in the field, and through two empirical studies consisting of qualitative interviews with ten readers of fiction, who use the library for this purpose. The goal was to study the whole process from becoming interested in reading a book, looking for and choosing among books in the library, to reading the book and getting something out of it. The findings indicate that there is a need to develop the possibilities to search for and find fiction in the libraries so that readers can get access to books appealing to them.

Address: Maria Linnea Forsman, Information Studies at Åbo Akademi University, 20500 Turku, Finland. E-mail: Maria.L.Forsman@abo.fi

Bakgrund

Under senare tid har en hel del uppmärksamhet riktats mot skönlitteraturen som ett viktigt material i biblioteken och mot hur denna kan göras bättre tillgänglig. Informationsvetenskaplig forskning angående skönlitteratur är viktig av flera skäl. Det hör till bibliotekens uppgifter att inte erbjuda endast bildning utan också rekreation, och skönlitteraturen utgör en både stor och viktig del av materialutbudet på biblioteken (Case 2002, 105–106; Hypén 2009, 2). Skönlitteraturen som sådan har många olika funktioner för läsarna och den är betydelsefull på en mängd olika sätt (se t.ex. Ross 1999). Tillgången till skönlitteraturen på biblioteken är emellertid bristfällig då möjligheterna att finna skönlitterära verk i de väldiga samlingarna är begränsade på olika sätt (Riesthuis 1997; Solomon 1997). Trots dessa omständigheter har informationsbeteende gällande skönlitteratur och läsning för nöjes skull inte utforskats ordentligt (Reuter 2007, 5–6; Moyer 2007, 67–68).

Det är en positiv utveckling att man har börjat betrakta det som viktigt att förbättra tillgänglig-

heten till skönlitteratur på biblioteken. Under senare år har det t.ex. varit aktuellt att utveckla tesauserar eller ämnesordlistor för skönlitteratur och annat fiktivt material, och sådana står till buds också här i Finland i form av den finska Kaunokki och den finlandssvenska Bella (Webb-Bella, 2010). Man håller också på med projektet Kirjasampo som ska bli ett modernt internetbaserat verktyg för beskrivning och sökning av skönlitteratur (KirjastoWiki 2010). Man bör i alla fall satsa på användarvänlighet i nya verktyg och för det krävs att man har en grundläggande förståelse för läsare och biblioteksanvändare.

Trots allt är skönlitteratur på biblioteken och informationsbeteende gällande detta material ett forskningsområde som länge har varit försummat (se Hypén 2009, 2; Saarti 2000, 17), och det av felaktiga skäl som att man nedvärderat betydelsen av skönlitteratur och underhållning i relation till information (Case 2002, 102, 106). Forskningen om och utvecklandet av biblioteksservice kring skönlitteratur har förvisso gått framåt, men det finns fortsättningsvis mycket att göra på området. Denna artikel bygger på en magisteravhandling

(Forsman 2010) om informationsbeteende gällande skönlitteratur med biblioteket i bakgrunden, som förhoppningsvis kan utgöra ett litet bidrag till forskningen om detta. Det behövs nämligen kunskap om och insyn i allt från hur användare blir intresserade av att läsa skönlitteratur till hur de söker och finner böcker och vad läsningen leder till för att man ska kunna utveckla och förbättra bibliotekens service i anslutning till skönlitteratur i rätt riktning.

Informationsbeteende

I avhandlingen togs utgångspunkt i begreppet informationsbeteende för att undersöka processen för hur biblioteksanvändare kommer i kontakt med, söker och läser skönlitteratur och vad de får ut av detta. Begreppet informationsbeteende [information behavior] kan definieras på flera sätt. En vanlig beskrivning av fenomenet är den som Wilson (2000, 49) ger, enligt vilken det är helheten av mänskligt beteende i anslutning till källor och kanaler för information, inkluderande både aktiv och passiv informationssökning och -användning. Såväl yttre faktorer som inre processer influerar informationssökning och individens reaktioner på informationsbehov. Case (2002, 5) gör en liknande beskrivning av informationsbeteende som såväl avsiktlig informationssökning som alla andra oavsiktliga eller passiva beteenden i samband med informationsanskaffning och därtill avsiktliga beteenden som inte involverar sökning, t.ex. undvikande av information.

Informationsbeteende kan dessutom indelas i tre företeelser med nära anknytning till varandra, nämligen behov [need], sökning [seeking] och användning [use] av information. Dessa kan också betraktas som faser som följer på varandra, såsom Savolainen (2003, 69) beskriver. Informationsbehov, -sökning och -användning bildar i vilket fall som helst en helhet som i verkligheten är svår att klart avgränsa.

För tydlighetens skull kan man dessutom göra en distinktion mellan informationssökning i snäv respektive vid mening. Vid betraktelse av informationssökning i den första bemärkelsen är det inte informationens innehåll som man är intresserad av utan främst metoder för att komma åt de informationsbärande dokumenten, med andra ord dokumentanskaffning. I den senare meningen däremot är informationssökning en process som utlöses av något slags behov och avslutas med användning av information (Savolainen 2003,

79). Denna åtskillnad har en viss betydelse när man studerar informationsbeteende gällande skönlitteratur och uppmärksammar skillnaden mellan informationssökning för att få tag på ett skönlitterärt verk, och informationsbeteende som gäller det skönlitterära verkets innehåll.

Informationsbehov

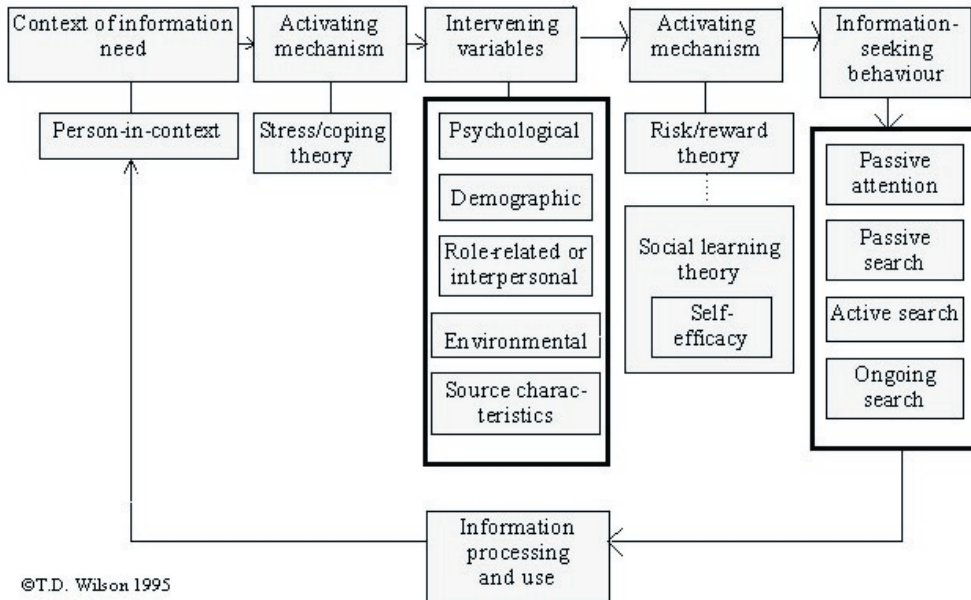
Större delen av forskningen om informationsbeteende är fokuserad på en informationssökande individ som en användare som upplever någon typ av brist, motsägelsefullt kunskapsstillstånd, klyfta i mening, osäkerhet, problemsituation o.s.v. Det finns emellertid andra sätt att tolka informationsbehov och detta bör beaktas i synnerhet då man studerar informationsbeteende gällande skönlitteratur.

Case (2002, 290) framför att informationssökning inte alltid handlar om ett problem eller en problematisk situation. En del informationsbeteenden är kreativa till ursprunget i stället för drivna av ett behov att reagera på en viss situation, menar Case. Drivkraften till informationssökning kan vara kreativ och det kan handla om mer än att besvara frågor och finna sakuppgifter, lösa problem eller fatta beslut. Detta är en viktig grundtanke när man betraktar skönlitteraturens innehåll som betydelsefullt i förhållande till informationsbeteende. Case (2002, 103–104) påpekar också att behov av underhållning tidigare inte ansetts vara informationsbehov, men att detta är en brist. Enligt denna vidare syn kan man söka information motiverad av annat än ett rationellt behov av information.

Informationsbehov är alltså ett problematiskt koncept och det finns både mer och mindre passande definitioner med tanke på informationsbeteende gällande skönlitteratur. Synen på behov som frågor eller problem är mindre lämpliga, medan idén att man har behov att skapa mening eller Wilsons (2000) tanke att informationssökning uppstår ur mer grundläggande fysiologiska, affektiva och kognitiva behov, är bättre utgångspunkter här.

Generella modeller och teorier om informationssökning

En allmän informationssökningsmodell som är relevant i detta sammanhang är Wilsons (1999, 257) övergripande modell (se figur 1). Denna

Figur 1. Wilsons generella modell över informationssökningsbeteende (Wilson 1999, 257).

modell innefattar behov, aktiverande mekanismer, olika faktorer som kan verka stödande eller förhindrande för informationssökning, olika former av informationssökning och vad denna leder till. En annan allmän modell är Dervins gap-modell (2005, 28). Enligt den s.k. sense-making-teorin befinner sig en informationssökande individ i en problematisk situation som beskrivs som en klyfta som måste överbryggas genom att man skapar ny mening, vilket kan ske genom informationssökning. Dessa generella modeller är trots allt bättre anpassade för studier av probleminriktad eller professionell informationssökning och möjligheterna att använda dem för informationsbeteende gällande skönlitteratur är begränsade.

Bates (2002, 4) allmänna indelning av informationssökning i olika typer kan också användas i det skönlitterära sammanhanget. Sökbeteendet indelas i aktiva och passiva samt styrda och ostyrda former. Sökning [seeking] är aktiv och riktad, medan bläddring [browsing] är aktiv men oriktad. Bevakning [monitoring] är passiv men riktad, medan medvetenhet [awareness] i sin tur är både passiv och oriktad.

Bläddring har visat sig vara en viktig strategi när man är öppen för skönlitteratur. Det handlar om undersökande av okända verk av potentiellt intresse genom avsökning [scanning] eller rörelse i informationsrymden. Avsökning har beskrivits som tittande, letande, undersökande eller s.k. sampling, under vilka individens kropp och ögon rör sig med jämn gång och styrd av viljan (Rice, McCreadie & Chang 2001, 178). Bläddring är en särskilt viktig strategi för individer som utsätts för många alternativ då de söker efter intressanta dokument eller för individer som lokaliserar verk de inte har tänkt på i förväg eller inte har funnit med hjälp av de bibliografiska verktygen (Rice, McCreadie & Chang 2001, 303).

Chang (2005, 74) drar slutsatserna att informationssystem borde utformas så att de stöder bläddring och att biblioteken borde arrangera den fysiska framställningen av böcker så att den inbjuder till både angenäm och framgångsrik bläddring. Att bläddring är så vanligt när man söker efter skönlitteratur kan ha att göra med att det vanligen finns väldigt mycket skönlitteratur av potentiellt intresse i bibliotekens samlingar och det har varit svårt att göra specifika sökningar, t.ex.

enligt ämne, vilket man kunnat göra när man letat efter facklitteratur.

Såsom Rice, McCreadie och Chang (2001, 192–193) beskriver så kan följderna av bläddring vara finnande och lärande, men också förvirring och informationsöverflöd [information overload]. Förvirring kan uppstå till följd av att man inte känner till hur informationen är organiserad och informationsöverflöd kan uppstå t.ex. då mängden information som presenteras är stor. Detta är några av orsakerna till att det är viktigt att förbättra möjligheterna att söka skönlitteratur, trots att bläddring i sig inte nödvändigtvis är någon undermålig strategi.

Informationsanvändning

Enligt Savolainen (2003, 95–96) kan informationsanvändning leda till och ta sig uttryck i t.ex. planering, motivation, förståelse, kontroll, undvikande av obehagligheter, avslappning och kontakter. Om man prövar dessa påståenden på skönlitteratur kan man t.ex. se att den kan ge upphov till idéer och främja förståelse av andra individer och av världen. Den kan faktiskt påverka till den grad att man som läsare t.ex. kommer sig för att fatta beslut eller göra förändringar i sin livssituation. En del skönlitteratur har underhållande innehåll eller innehåll som ger avkoppling. Som läsare kan man också få social kontakt t.ex. då man upptäcker att det har funnits andra människor som tänkt på liknande sätt eller befunnit sig i likartade situationer. Att man läser om andras livsöden innebär också att man får en viss kontakt med omvärlden, även om detta sker indirekt.

Sammanfattningsvis kan skönlitteratur tänkas ha etiska, underhållande, informativa, intellektuella, kommunikativa, sociala, pedagogiska, uppfostrande, etisk-moraliska, politiska, ideologiska och praktiska funktioner. Skönlitteraturens användning kan också variera beroende på sammanhanget den läses i (Saarti 2000, 23).

Forskningsfrågor

Den huvudsakliga frågan i avhandlingen som denna artikel bygger var på vilka vägar man kommer fram till att läsa skönlitterära verk. För att besvara denna fråga undersöktes i den empiriska delen följande delfrågor:

1) Hur ser nutidens läsvanor ut?

2) Varför läser man skönlitteratur och vilket värde tillskriver man denna aktivitet?

3) Hur får läsning av skönlitteratur sin början?

4) På vilka sätt och via vilka kanaler får man uppslag till skönlitterära verk som intresserar en?

5) Vilka faktorer spelar in vid valet av skönlitterära verk?

6) Hur går man tillväga och vilka hjälpmedel använder man sig av då man letar efter skönlitteratur på bibliotek?

7) Huruvida och i så fall på vilket sätt skiljer sig ungdomars och vuxnas informationsbeteende gällande skönlitteratur åt?

Vidare diskuterades hur sökbeteende beträffande skönlitteratur skiljer sig från annat informationsbeteende och vad det är som särskilt karakteriserar informationsbehov, -sökning och -användning i anslutning till skönlitteratur.

Metoder och material

För undersökningen valdes den kvalitativa ansatsen eftersom syftet var att få en inblick i och förståelse för hur människor kommer fram till att läsa skönlitteratur. Detta är en process i vilken många olika slags faktorer, både yttre och inre, samverkar och påverkar hur processen utformas och vad den leder fram till. För kvalitativ metod talade också det faktum att det finns så litet teoribildning kring informationsbeteende gällande skönlitteratur. Intervjumetoden lämpade sig bäst i detta fall då det som eftersträvades bl.a. var att förstå hur människor tänker kring sökning och läsning av skönlitteratur, hur de väljer ett visst skönlitterärt verk att läsa och hur helheten i detta informationsbeteende ser ut. (Jfr t.ex. Ekström & Larsson 2000, 17).

Undersökningen utfördes i två delar. Bägge materialen insamlades genom kvalitativa semistrukturerade intervjuer, men detaljerna kring genomförandet varierade något. Det första materialet samlades in 2008 och bestod av intervjuer med fem vuxna personer i olika åldrar mellan 22–52 år, och i olika yrkesgrupper. Dessa var samtliga finlandssvenska kvinnor hemmahörande i Österbotten. Det senare materialet samlades in 2009 och bestod av intervjuer med fem svensktalande skolungdomar i åldern 14–15 år. Av dessa var fyra flickor och en pojke och

de bodde alla i Egentliga Finland. Samtliga informanter läste och lånade skönlitteratur på bibliotek.

Vid intervjuerna användes en intervjuguide som utformats med tanke på forskningsfrågorna och huvudsyftet med undersökningen. Som intervjuare var strävan att följa de normer, t.ex. öppenhet, neutralitet, vänlighet, tydlighet och kritiskhet, som Kvale (1997, 138–139) ger för en god intervjuare. Huvudfrågorna formulerades i stort sett likadant och i samma ordningsföljd vid samtliga intervjutillfällen, men olika följdfrågor och kommentarer förekom. Intervjuernas längd varierade mellan ungefär en halv timme och en timme.

Intervjuerna spelades in med en ljudbandspelare och skrevs sedan noggrant ned samt kontrollerades. Därpå granskades materialet närmare med hjälp av en innehållsanalys enligt de temaområden som valts på förhand med grund i forskningsfrågorna. Vid analysarbetet användes utskrifterna (som upptog ca 60 sidor) delvis tillsammans med de inspelade originalen för att försäkra en korrekt tolkning.

Vid genomförandet av undersökningarna var strävan att genomgående i olika skeden av arbetet försäkra att undersökningarna blir så tillförlitliga och giltiga som möjligt (se Bell 1995, 62; Jensen 1995, 38). Såsom Kvale (1997, 213) påpekar är reliabilitet och validitet kvalitetsfrågor som inte ska granskas enbart i ett visst stadium av en undersökning, utan som bör ägnas uppmärksamhet under hela forskningsprocessen. Forskarens förförståelse berördes också, eftersom den kan påverka forskningen. Därtill behandlades naturligtvis etiska frågor under forskningsprocessens gång, såväl i planeringen som i genomförandet av själva undersökningen och i rapporteringen.

Resultat

Läsvanor

Deltagarna i undersökningarna var relativt flitiga läsare av skönlitteratur. Framför allt hos ungdomarna verkade läsningen vara en naturlig del i det dagliga livet. Några vuxna läste också ofta, men för andra var det mer något som de gjorde då och då. Många informanters läsning varierade så att de läste mer under vissa perioder och mindre under andra. Man läste främst böcker

och då romaner. Större delen av deltagarna läste också en del noveller, en del läste lite dikter och några ungdomar läste serier av olika slag. Man läste böcker med innehåll av varierande slag och en del hade rätt bred litteraturrepertoar. En del höll sig mest till vissa typer av böcker och vanligen hade man några favoritgenrer, men många uppgav också att de läste ”lite allt möjligt”. Ett par informanter hade mer litterär smak, medan andra höll sig mest till underhållningslitteratur. Både ungdomar och vuxna läste mest vuxenböcker och främst svenskspråkigt material.

Största delen av den skönlitteratur man läste erhöles kostnadsfritt. Biblioteken var den viktigaste källan. En del lånade också böcker av familj och bekanta. Därtill köpte de flesta ibland böcker och några fick böcker i gåva. Ett par av ungdomarna läste kortare skönlitterära texter på internet. De flesta informanterna läste ändå skönlitteratur främst i det traditionella bokformatet. Nyare teknik verkade åtminstone inte ännu ha slagit igenom på detta område. En informant förklarade: ”jag tycker liksom att det passar bättre att läsa från en bok, att det är bara jobbigt att läsa på internet, det är inte så mysigt att sitta framför en datorskärm”. Flera informanter verkade dela denna uppfattning. Några omfattande förändringar i läsvanor jämfört med vad tidigare undersökningar visat kunde inte skönjas.

Varför man läser skönlitteratur och hur läsningen får sin början

Informanterna läste skönlitteratur främst för att få god underhållning, tidsfördriv och avkoppling. En informant förklarade att hon ”bara tycker att det är bra att läsa, inte något desto djupare”, medan en annan också upplevde att ”det är jätte liksom roligt att läsa ... man brukar bli helt sådär i en egen värld när man läser”. Någon typ av intresse för ett visst innehåll kunde också fungera som drivkraft för läsningen. För några fungerade läsningen som en slags verklighetsflykt. Utöver de motiveringar som hade att göra med nöjet och tillfredsställelsen som läsning gav så var man också medveten om att skönlitteratur kunde ge förbättrade språkliga färdigheter, allmänbildning och information, vidgad världsbild, förståelse, nya perspektiv, inlevelse, inspiration, sociala insikter o.s.v. Sådana mer nyttobetonade aspekter var dock inga direkta orsaker till att man läste skönlitteratur, utan inverkade vid sidan om. Boktips och den

sociala kontakt som läsning innebar kunde också motivera informanterna till att läsa. Det främsta värde som man verkade tillskriva skönlitteratur var i alla fall som god underhållning, ett trevligt sätt att spendera tiden och liknande.

De flesta började fundera på att läsa skönlitteratur när de inte hade så mycket annat att göra och fick lust eller inspiration att läsa. Flera ville helt enkelt börja läsa när de hade fått höra om eller fått tag i intressanta böcker. En informant förklarade om bekantas betydelse att ”dom kan alltid rekommendera en bra bok och sen kan man fråga, så kan man ge tillbaka rekommendationer och sådär”. Därtill började främst ungdomarna fundera på att läsa när de var uttråkade medan de vuxna snarare funderade på det när de upplevde någon typ av negativt laddat känslotillstånd. En del av ungdomarna kunde läsa nästan var och när som helst under dagens lopp medan andra, framför allt de vuxna, ville ha ett visst tillfälle för sin läsning. Hemmet var den vanligaste läsplatsen. Allra mest läste man under ledigheter från skola eller arbete. Det vanligaste hindret för läsning av skönlitteratur var tidsbrist, och bland vuxna var också någon form av motivationsbrist ett hinder.

Hur man söker och väljer skönlitterära verk

Läsarna i denna undersökning fick idéer till vilka skönlitterära verk de ska läsa främst genom att prata om böcker med familj, vänner och andra bekanta, läsa bokklubbars broschyrer eller hemsidor, titta på böcker i bokhandlar, läsa bokrecensioner i tidningar, vistas på internetsidor med information om böcker eller gå omkring och titta i bokhyllorna på bibliotek. En informant berättade att hon ofta får idéer ”såhär på måfå att ... jag far till biblioteket och sen går jag där bland de där hyllorna och tittar om jag skulle hitta något intressant”. De flesta informanterna kunde få idéer på detta sätt. När de var öppna för nya skönlitterära verk att läsa tänkte de ofta på sådant som författare, genre och en del innehållsliga kategorier som tema, karaktärer, miljö och tid.

När läsarna hade en bok i handen och övervägde om de skulle välja den eller inte så invercade för det första de förkunskaper av olika slag om boken som de kunde ha fått t.ex. via bekanta, recensioner, internetsidor och tidigare läserfarenheter. För de flesta hade sådana förkunskaper om böcker stor betydelse vid valet. Ju färre antaganden de kunde

göra om en bok baserat på detta, desto större roll spelade den information som de fick ur själva boken. De viktigaste faktorerna i boken var omslaget och pärmbilden, baksidestexten eller annan reklamtext, titel och utdrag ur texten. Dessa lade man dock varierande vikt vid. En informant menade att ”vissa böcker ser bara liksom tråkiga ut”, och flera verkade vara beredda att välja bort böcker på basis av sådana ytliga faktorer. Bibliotekens märkning eller placering av en bok kunde också inverka på några av läsarna. Därtill upplevde en del att bokvalet påverkades av deras humör.

Informanterna använde bibliotek i lite olika utsträckning. Flera, särskilt ungdomar, lånade vanligen skönlitteratur månatligen. Andra lånade mer sällan, men vanligen ändå mer än fem gånger om året.

Många av informanterna lånade ungefär mellan två och fem böcker per gång. De flesta använde de huvudbibliotek som fanns närmast deras hem eller de bibliotek som annars fanns närmast till

hands. Endast en del av informanterna använde sig av bibliotekshemsidor.

De vanligaste strategierna som läsarna i denna undersökning hade när de ville få tag på skönlitteratur på bibliotek var att söka efter verk enligt författare eller titel i bibliotekskataloger och att gå omkring och titta bland bokhyllorna på olika sätt. De flesta kunde tänka sig att be om hjälp av bibliotekarier ifall de verkligen hade svårigheter med att hitta vissa böcker, men detta hände ändå sällan. En av de vuxna informanterna brukade dock gå direkt till bibliotekarien för att få tag i den bok hon ville ha eller eventuellt få boktips. Ifall man visste vilken bok man var ute efter så kontrollerade man ofta först i databasen om boken fanns på biblioteket och var den i så fall var placerad. Man kunde också gå till en bekant hylla för att titta på böcker av en viss författare. Då man däremot inte visste exakt vad man ville ha eller var öppen för nya verk så gick man omkring och höll ögonen öppna efter någonting intressant som man inte kände till från förr. Om detta söksätt förklarade en informant att ”det är bara ett enkelt och behändigt sätt ... kanske jag hittar bara något, att okej det där är bra jag tar det”. Ofta använde man flera sätt för att hitta skönlitteratur under ett och samma biblioteksbesök. Flera upplevde att de hade sina strategier när de använde bibliotek för att söka skönlitteratur för att de var de enklaste och mest givande sätten. Det fanns dock även andra upplevda orsaker som t.ex. att man inte hade tillräckligt med

kunskap om bibliotekssystemet.

I informanternas åsikter om och synpunkter på biblioteken som en källa till skönlitteratur framkom att man var rätt nöjd med dem. Man hade synpunkter, främst positivt riktade, på sådant som biblioteksutrymmen, öppettider, materialutbud, materialets placering, bibliotekarier och databaser. Vissa brister i servicen kunde emellertid skönjas och det var tydligt att informanterna inte utnyttjade de möjligheter som fanns på biblioteken till fullo. En del läsare tog också upp svårigheter med att hitta och välja ut ”de rätta böckerna” eller böcker som passar just dem och en del efterlyste t.ex. mer information om böcker på biblioteken eller bättre sätt att ställa fram dem. En informant uttryckte problemet som att ”det är ju mängder med böcker i en massa bokhyllor, att var gömmer sig de böcker som kanske är mest riktade för mig”.

Vad gäller frågan huruvida och i så fall på vilket sätt ungdomars och vuxnas informationsbeteende gällande skönlitteratur skiljer sig åt så kan man inte säga något slutgiltigt på basis av denna undersökning. Det förefaller dock vara så att skillnaderna mellan de unga och de vuxna läsarnas informationsbeteende i denna undersökning var förvånansvärt obetydliga. Främst i läsvanorna förekom smärre skillnader hos dessa.

Diskussion

I avhandlingen utforskades både informationsbeteende som handlar om hur man söker efter skönlitteratur och delvis sådant som gäller själva läsningen. Med ett så pass omfattande mål som att undersöka i princip hela processen för hur man kommer fram till att läsa skönlitteratur kan olika moment behandlas mindre grundligt och uttömmande än om man hade valt att koncentrera sig på något visst moment i eller någon viss aspekt på denna process. Eftersom syftet i undersökningen var att erhålla en helhetsbild av och en förståelse för hur man söker efter och finner skönlitteratur så ansågs dock ett mer omfattande fokus vara ändamålsenligt. Intagandet av ett helhetsperspektiv ansågs också lämpligt med tanke på hur lite forskning som gjorts i detta ämne.

Studien var dock begränsad till en metod och det kunde vara intressant att pröva resultaten genom att studera problemet också med andra metoder. Studien var naturligtvis också mycket begränsad med avseende på materialets omfattning och på basis av undersökningar med sammanlagt tio

intervjupersoner kan man förstås inte dra alltför långtgående slutsatser. Eftersom detta var en kvalitativ studie och av mindre omfattning utvaldes inte heller informanterna på sätt som kunde ha gjort dem representativa för befolkningen över lag. I och med att intervjupersonerna valdes med förutsättningen att de läser och lånar skönlitteratur på bibliotek så begränsas resultaten till sådana människor. På detta sätt erhöles emellertid mer information om ämnet, eftersom sådana informanter har mer att berätta om saken. Trots att materialet är relativt litet torde undersökningens resultat kunna berätta någonting om människors informationsbeteende gällande skönlitteratur.

Informanternas läsvanor var rätt likadana som de som tidigare rapporterats i moderna finländska läsundersökningar (se t.ex. Saarinen & Korhakangas 2009; Kohvakka 2007). För ungdomarna hörde läsning av skönlitteratur mer till det dagliga livet medan läsningen för de vuxna var något man gjorde mer vid vissa utvalda tillfällen. Skönlitteratur med innehåll av varierande slag var populär och man läste mest i det traditionella bokformatet. Biblioteket var den viktigaste källan till skönlitteraturen, vilket det varit även i tidigare undersökningar (t.ex. Saarinen & Korhakangas 2009, 79).

Flera aspekter på informationsbeteende gällande skönlitteratur som framkom i undersökningen kan i viss mån belysas av de generella modeller för informationsbeteende som Wilson (1981; 1999) utarbetat. Liksom en tidigare modell av Wilson (1981) visar så befinner sig läsarna i en viss miljö, såväl fysisk som politisk-ekonomisk, sociokulturell och arbetsrelaterad. Läsarna har också en viss roll. Utgående från dessa uppstår olika typer av fysiska, affektiva och kognitiva behov, men främst de affektiva och delvis de kognitiva behoven verkar vara sådana som leder till att man söker efter och läser skönlitteratur. Ett intresse, vilket i detta sammanhang kan användas i stället för termen behov, för att läsa skönlitteratur uppstår i denna kontext som sätts in i ett större sammanhang i den senare modellen av Wilson (1999). Om man inte har inspiration så läser man vanligen inte skönlitteratur och detta skiljer sig från hur det kan förhålla sig med läsning av facklitteratur. De olika psykologiska, demografiska, sociala, miljömässiga och källkaraktäristiska faktorerna som Wilson (1999, 257) beskriver inverkar på informationsbeteende också i denna undersökning. Dessa faktorer påverkar t.ex. hur informanterna

går till väga när de söker efter skönlitteratur på bibliotek. När läsarna söker kan de, liksom modellen vidare visar, vara passivt uppmärksamma t.ex. när de pratar om böcker med bekanta, söka passivt t.ex. när de går omkring och tittar bland hyllorna på bibliotek (bläddring), söka aktivt t.ex. när de söker efter vissa verk i databaser eller frågar efter vissa verk av bibliotekarierna, eller söka fortgående t.ex. när de håller sig uppdaterade om böcker i medier. Vad gäller beteende när de läser själva böckerna så är medvetenheten som Bates (2002, 4) beskriver formen för upptagning av information. Användarnas sökande kan leda till att de hittar böcker som de tycker om och i så fall förstärks deras läsintresse och de kan bli intresserade av en viss författares verk eller verk i en viss genre. Det kan också hända att de konstaterar att de ogillar en viss bok och därmed söker efter någonting annorlunda i fortsättningen.

Dervins (2005) allmänna modell kan också till en del användas för att visa hur läsning av skönlitteratur fungerar eller inverkar på läsarna. Denna läsning är dock inte probleminriktad på samma sätt som modellen visar. Läsarna befinner sig i sina egna speciella livssituationer som utgörs av deras förflutna, erfarenheter, tidigare och nuvarande horisonter. I denna situation kan någon typ av behov att läsa skönlitteratur uppstå. Gapet som detta behov utgör kan vara att man är uttråkad och behöver underhållning eller någonting helt annat, t.ex. brist på kontakt med omvärlden eller behov av upplevelser. Då man sedan läser skönlitteratur bygger man vidare med de idéer och tankar, föreställningar, attityder, värden, känslor, ingivelser, minnen, berättelser o.s.v. som läsning kan ge upphov till. Resultatet kan vara att man får bra tidsfördriv, underhållning, eskapism, bättre språkfärdigheter eller någonting mer djupgående som att man får en utvidgad världsbild, att man får förståelse för eller utvidgad kunskap om någonting, att man skapar nya synvinklar och perspektiv o.s.v. Läsningen kan förstärka den bild man har, men den kan också göra den mer otydlig t.ex. då man läser saker som inte stämmer överens med ens egna uppfattningar. Informanterna upplevde nästan enbart positiva effekter av läsning.

Man kan konstatera att vad gäller informationsbeteende i anslutning till skönlitteratur och fritidsläsning så skiljer det sig på flera grundläggande sätt från sådant som sker i anslutning till facklitteratur, yrkeslivet o.s.v. Detta kan ha att göra med en rad omständigheter. Läsning av skönlitteratur motiveras ofta på helt

andra grunder än annan läsning såsom läsning för att lära sig någonting eller inhämta viktig kunskap. Uppslag till vilken skönlitteratur man ska läsa fås också på andra sätt och ur andra källor än vad som gäller för facklitteratur. Man tänker också på andra sätt kring de skönlitterära verken. Vidare skiljer sig förutsättningarna för sökning av skönlitterära verk från dem för sökning av annan litteratur. Sätten att söka är på många sätt begränsade. När man väljer skönlitterära verk så sker det vanligen på andra grunder än de som gäller för facklitteraturen. Det skönlitterära materialets inneboende egenskaper är också speciella och annorlunda i jämförelse med t.ex. facklitteraturen, vilket även har fått följd för hur detta material ordnas på biblioteken.

Slutsatser

Undersökningen tyder på att det kan finnas ett behov av bättre system för att vägleda läsare till de rätta böckerna. En slutsats som man eventuellt kan dra är att det å ena sidan vore önskvärt att underlätta möjligheterna att hitta böcker slumpmässigt på bibliotek, vilket ska kunna ske utan att man behöver ha en invecklad strategi, och att det å andra sidan behövs effektiva söksystem med vilka man aktivt och riktat, men ändå enkelt, kan söka de böcker som passar en. Det förefaller i alla fall vara viktigt att man upprätthåller och utvecklar goda möjligheter till trevlig och enkel bläddring på biblioteken eftersom detta verkar vara en viktig strategi för de flesta läsare. Bra och intresseväckande sätt att ställa fram böcker och tydlig skyltning av olika slag är också betydelsefulla i detta sammanhang. Olika typer av användare kan behöva olika typer av sökmöjligheter eller olika sökverktyg vid olika tillfällen. En del tycker om att gå omkring på bibliotek och leta efter böcker i lugn och ro medan andra vill få tag i böcker snabbt och enkelt. Kraven på bibliotekssystemen varierar delvis beroende på vilken inställning man har. Undersökningen pekar vidare mot att biblioteken borde informera bättre om vilka möjligheter som finns och om tjänster som erbjuds i anslutning till skönlitteratur.

Vidare forskning på området för informationsbeteende gällande skönlitteratur behövs, framför allt för att få kunskap om hur man kan utveckla biblioteken som en källa till skönlitteratur så att allt fler läsare och böcker kan förenas på ett bra sätt. Särskilt viktigt vore det att utforska hur man kan förbättra tillgången i olika avseenden till skönlitteratur genom att stöda inbjudande sökning och upptäckande av skönlitterära verk som är lätt

att göra. Det finns väldiga mängder av skönlitterära skatter i bibliotekens bokhyllor, men frågan är hur en god skattkarta ska se ut, med andra ord hur man ska ordna material och sökmöjligheter för att läsarna ska bli inspirerade att läsa och enkelt ska kunna hitta de rätta böckerna.

Litteratur

- Bates, M. J. (2002). Toward an integrated model of information seeking and searching. *The New Review of Information Behaviour Research* 3: 1–15.
- Bell, J. (1995). *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Case, D. O. (2002). *Looking for Information. A survey of research on information seeking, needs, and behavior*. Amsterdam: Academic Press.
- Chang, S-J. L. (2005). Chang's browsing. Ingår i: K. E. Fisher, S. Erdelez & L. McKechnie (red.), *Theories of information behavior* (ss. 69–74). Medford: Information Today.
- Dervin, B. (2005). What methodology does to theory: sense-making methodology as exemplar. Ingår i: K. E. Fisher, S. Erdelez & L. McKechnie (red.), *Theories of information behavior* (ss. 25–29). Medford: Information Today.
- Eckström, M. & Larsson, L. (red.). (2000). *Metoder i kommunikationsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Forsman, M. L. (2010). *Informationsbeteende i anslutning till skönlitteratur*. Magisteravhandling, Åbo Akademi.
- Hypén, K. (2009). Kaunokirjallisuuden sisäl-löt ja kontekstit: kaunokirjallisuuden verkko-palvelu semanttisen webin sovelluksena. *Informaatiotutkimus* 28(1):1–12.
- Jensen, M. K. (1995). *Kvalitativa metoder för samhälls- och beteendevetare*. Lund: Studentlitteratur.
- KirjastoWiki (2010). *Projekti Kaunokirjallisuushanke*. URL: http://wiki.kirjastot.fi/index.php/Projekti_Kaunokirjallisuushanke (1.11.2010).
- Kohvakka, R. (2007). *Kirjan menestystarinoita*. URL: http://www.stat.fi/artikkelit/2007/art_2007-06-15_001.html?s=0 (1.11.2010):
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Moyer, J. E. (2007). Learning from leisure reading : a study of adult public library patrons. *Reference & User Services Quarterly* 46(4):66–79.
- Reuter, K. (2007). "Children selecting books in a library": extending models of information behavior to a recreational setting. (Diss.). URL: <http://www.lib.umd.edu/drum/bitstream/1903/7021/1/umi-umd-4563.pdf> (1.11.2010).
- Rice, R. E., McCreddie, M., & Chang, S. - J. L. (2001). *Accessing and browsing information and communication*. Cambridge: The MIT Press.
- Riethuis, G. J. A. (1997). Fiction in need of transcending traditional classification. *Information Services and Use* 17(2/3):133–138.
- Ross, C. S. (1999). Finding without seeking: the information encounter in the context of reading for pleasure. *Information Processing and Management* 35:783–799.
- Saarinen P. & Korhonen M. (2009). *Lukemaan vai tietokoneelle? Nuorten lukemisharrastuksen muuttuminen 1960-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Btj Kustannus.
- Saari, J. (2000). *Kaunokirjallisuuden sisällön-kuvailun aspektit. Kirjastoammattilaisten ja kirjastonkäyttäjien tekemien romaanien tiivistelmien ja asiansanoitusten yhdenmukaisuus*. (Diss.). Oulu: Oulu University Press.
- Savolainen, R. (2003). *Informationsökning och informationsbehov*. Ingår i: I. Mäkinen & K. Sandqvist (red.), *Introduktion till informationsvetenskapen*. (ss. 69–102). Tammerfors: Tampere University Press.
- Solomon, P. (1997). Access to fiction for children: a user-based assessment of options and opportunities. *Information Services and Use* 17(2/3):139–146.
- Webb-Bella. (2010). URL: <http://kaunokki.kirjastot.fi/sv-FI/> (1.11.2010)
- Wilson, T. D. (1981). On user studies and information needs. *Journal of Documentation* 37(1):3-15. URL: <http://informationr.net/tdw/publ/papers/1981infoneeds.html> (1.11.2010).
- Wilson, T. D. (1999). Models in information behaviour research. *Journal of Documentation* 55(3):249–270. URL: <http://informationr.net/tdw/publ/papers/1999JDoc.html> (1.11.2010).
- Wilson, T. D. (2000). Human information behavior. *Informing Science* 3(2):49-56.